

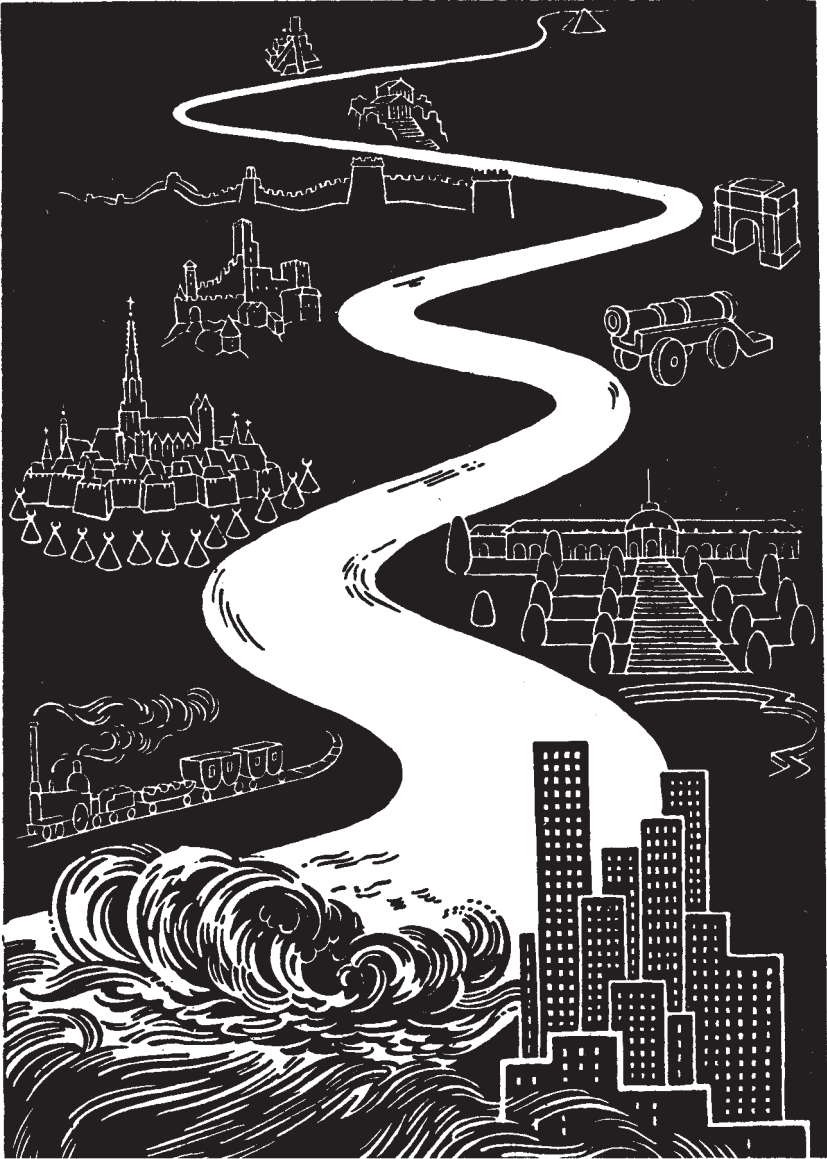
Ernst H.
Gombrich

Stručné dejiny
sveta
pre mladých
čitateľov

Stručné dejiny
sveta pre mladých
čitateľov

Čo tu vidíš na rieke času? Všetličo už poznáš. V diaľke na horizonte sú egyptské pyramídy postavené pred takmer 5 000 rokmi, potom babylonská veža, aténska Akropola, Veľký čínsky múr, rímsky víťazný oblúk, rytiersky hrad, kanón, Viedeň obliehaná Turkami, zámok Fridricha Veľkého v Postupime, prvá železnica a moderné mrakodrapy.

Ernst H. Gombrich

Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov

„So spomienkou je to už tak.
Svietime si ňou do minulosti.“

slovar

Pre Ilse

Pretože si mi ochotne načúvala,
navždy Ti patrí táto knižka.

Viedeň október 1935 Londýn február 1998

Kniha vyšla prvýkrát ako
„Weltgeschichte von der Urzeit bis zur Gegenwart“
vo vydavateľstve Steyermühl-Verlag, Viedeň 1936.

Copyright © 1985 DuMont Buchverlag, Köln; 1998 Der Aktualisierten
Neuausgabe DuMont Buchverlag, Köln; 2004 Der Aktualisierten
Neuausgabe DuMont Literatur und Kunst Verlag, Köln
Translation © Vladimír Varsík 2008, 2016
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2008

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy nesmie byť
reprodukováaná ani šírená v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek
prostriedkami, či už elektronickými alebo mechanickými, vo forme
fotokópií či nahrávok, respektíve prostredníctvom súčasného alebo
budúceho informačného systému a podobne bez predchádzajúceho
písomného súhlasu vydavateľa.

Prvé slovenské vydanie
Z nemeckého originálu

Ernst H. Gombrich: Eine kurze Weltgeschichte für junge Leser

preložil PhDr. Vladimír Varsík, PhD.

Zodpovedný redaktor Stanislav Fides

Editorka Zuzana Šeršeňová

Typografia Alias Press, s. r. o., Bratislava

Tlač FINIDR, s. r. o., Český Těšín

ISBN 978-80-556-2390-0

10 9 8 7 6 5 4 3 2 1

www.slovart.sk

Obsah

<i>Predslov k vydaniu v roku 2004</i>	13
<i>Kedysi bol raz</i>	17
Minulosť a spomienka • Predtým, než sa objavil človek • Veľjaštery • Zem bez života • Slnko bez Zeme • Čo je história?	
<i>Najväčší vynálezcovia, akí kedy žili</i>	20
Spodná čeľusť z Heidelbergu • Neandertálec • Prehistória • Oheň • Nástroje • Jaskynní ľudia • Reč • Maľby • Kúzla • Doba ľadová a staršia doba kamenná • Mladšia doba kamenná • Nákolné stavby • Doba bronzová • Ľudia ako ty a ja	
<i>Krajina na Níle</i>	27
Kráľ Menes • Egypt • Hymnus na Níl • Faraón • Pyramídy • Náboženstvo starých Egypťanov • Sfinga • Hieroglyfy • Papyrus • Pád Starej ríše • Achnatonove reformy	
<i>Nedela, pondelok...</i>	34
Mezopotámia dnes • Vykopávky v Ure • Hlinené tabuľky s klinovým písmom • Chammurapiho zákonník • Kult hviezd • Pôvod názvov dní v týždni • Babylonská veža • Nabukadnesar	
<i>O jedinom bohu</i>	42
Palestína • Abrahám z Uru • Potopa sveta • Egyptské zajatie • Mojžiš a vyslobodenie z Egypta • Saul, Dávid, Šalamún • Rozdelenie ríše • Zničenie Izraela • Proroctvá • Babylonské zajatie • Návrat • Starý zákon a viera v Mesiáša	
<i>T.Y. D.O.K.Á.Ž.E.Š. Č.Í.T.A.Ť</i>	47
Hláskové písmo • Feničania a ich obchodné kolónie	
<i>Hrdinovia a ich zbrane</i>	49
Homérove eposy • Schliemannove vykopávky • Králi morských pirátov • Kréta a labyrint • Sťahovanie Dórov • Piesne hrdinov • Grécke kmene a ich kolónie	

<i>Nerovný boj</i>	56
Peržania a ich viera • Kýros dobýja Babylon • Kambýses v Egypte • Dareiova ríša • Povstanie Iónov • Prvá vojenská výprava • Druhá vojenská výprava a bitka pri Maratóne • Xerxova výprava • Termopyly • Bitka pri Salamíne	
<i>Dve malé mestá v jednej malej krajine</i>	62
Olympijské hry • Delfská veštiareň • Sparta a spartánska výchova • Atény • Drakón a Solón • Ludový snem a tyrania • Periklovo obdobie • Filozofia • Sochárstvo a maliarstvo • Architektúra • Divadlo	
<i>Osvietený a jeho krajina</i>	69
India • Mohendžo-daro, mesto staré ako Ur • Príchod Indov • Indoeurópske jazyky • Kastový systém • Brahma a sťahovanie duší • „To si ty“ • Kráľovský syn Gautama • Osvietenie • Vykúpenie z bolesti • Nirvána • Buddhovi nasledovníci	
<i>Veľký učiteľ veľkého národa</i>	76
Čína pred Kristovým narodením • Čínsky cisár a kniežatá • Význam čínskeho písma • Konfucius • Zmysel foriem a zvykov • Rodina • Panovník a poddaný • Lao-c’	
<i>Najväčšie dobrodružstvo</i>	82
Peloponézska vojna • Delfská vojna • Filip Macedónsky • Bitka pri Chaironei • Pád Perzskej ríše • Alexander Veľký • Zničenie Těb • Aristoteles a jeho náuka • Diogenes • Dobytie Malej Ázie • Gordický uzol • Bitka pri Isse • Dobytie Tyru a Egypta • Alexandria • Bitka pri Gaugamelách • Ťaženie do Indie • Póros • Alexander – vládca Východu • Alexandrova smrť a jeho nasledovníci • Helenizmus • Alexandrijská knižnica	
<i>Ďalší bojovníci a nové bitky</i>	93
Itália • Rím a povest o založení mesta • Stavovské zápasy • Zákony dvanástich tabúl • Rímska povaha • Galovia ohrozujú Rím • Podmanenie Itálie • Pyrrhos • Kartágo • Prvá púnka vojna • Hannibal • Pochod cez Alpy • Quintus Fabius Maximus • Bitka pri Kannách • Posledné vzopätie • Scipionovo víťazstvo nad Hannibalom • Dobytie Grécka • Cato • Zničenie Kartága	

<i>Nepriateľ histórie</i>	100
Cisár Čchin Š'-chuang-ti • Pálenie kníh • Kniežatá dynastie Čchin a meno Čína • Veľký čínsky múr • Dynastia Chan • Vzdelaní úradníci	
<i>Vládcovia západného sveta</i>	103
Rímske provincie • Cesty a vodovody • Légie • Bratia Gracchovci • Chlieb a hry • Marius • Kimbrovia a Teutóni • Sulla • Povstania otrokov • Iulius Caesar • Vojny v Galii • Víťazstvo v občianskej vojne • Kleopatra • Reforma kalendára • Zavraždenie Caesara • Augustus a cisárske obdobie • Umenie	
<i>Radostná zvesť</i>	113
Ježiš Kristus • Kázanie na hore • Kríž • Pavol a listy Korinťanom • Cisársky kult • Nero • Požiar Ríma • Prvé prenasledovania kresťanov • Katakomy • Titus ničí Jeruzalem • Rozptýlenie Židov	
<i>Ako sa žilo v ríši a na jej hraniciach</i>	118
Nájomné domy a vily • Termy • Koloseum • Germáni • Arminius a bitka v Teutoburskom lese • Limes • Cudzie kultúry v armáde • Traianove vojny v Dácii • Boje Marca Aurelia pri Viedni • Vojenský cisári • Úpadok Itálie • Šírenie kresťanstva • Diocletianove reformy • Posledné prenasledovanie kresťanov • Konštantín • Založenie Konštantínopola • Rozdelenie ríše • Kresťanstvo štátnym náboženstvom	
<i>Búrka</i>	125
Huni • Vizigóti • Sťahovanie národov • Attila • Lev Veľký • Romulus Augustulus • Odoakar a záver staroveku • Ostrogóti a Teodorich • Ravenna • Justinian • Corpus iuris a Hagia Sofia • Koniec Gótov • Longobardi	
<i>Začína sa hviezdnatá noc</i>	132
Temný stredovek? • Viera a povera • Pustovníci na stĺpoch • Benediktíni • Záchrana antického dedičstva • Význam kláštorov na severe • Krst Chlodovika • Úloha cirkvi v Merovejovskej ríši • Bonifác	

Niet iného boha okrem Alaha a Mohamed je jeho prorok 138

Arábia, krajina púští • Mekka a Kaaba • Mohamedov pôvod a jeho život • Prenasledovanie a útek • Medina • Boj o Mekku • Posledná kázeň • Dobytie Palestíny, Perzie a Egypta • Požiar v alexandrijskej knižnici • Obliehanie Konštantínopola • Porobenie severnej Afriky a Španielska • Bitky pri Tours a Poitiers • Kultúra Arabov • Arabské čísla

Dobyvateľ, ktorý zvládol aj vládnutie 147

Merovejovci a majordómi • Franská ríša • Karol Veľký • Vojny v Galii, Itálii a v Španielsku • Avari • Boje so Sasmi • Hrdinské spevy • Korunovácia za cisára • Posolstvo Hárún ar-Rašída • Rozdelenie a úpadok Karolovskej ríše • Svätopluk • Vikingovia • Ríše Normanov

Zápas o vládu nad kresťanským svetom 154

Východ a Západ v období Karolovcov • Kultúrny rozkvet v Číne • Vpády Maďarov • Kráľ Henrich • Oto Veľký • Rakúsko a Babenbergovci • Léna a poddaní • Hugo Kapet • Dáni v Anglicku • Duchovné léno • Boj o investitúru • Gregor VII. a Henrich IV. • Canossa • Robert Guiscard a Viliam Dobyvateľ

Rytierski rytieri 161

Rytieri a jazdci • Hrady • Nevoľníci • Páža, panoš, pasovanie za rytiera • Rytierske povinnosti • Služba panej • Turnaje • Rytierska poézia • Pieseň o Nibelungoch • Prvá križiacka výprava • Gottfried z Bouillonu a dobytie Jeruzalema • Význam križiackych výprav

Cisár v časoch rytierov 169

Fridrich Barbarossa • Výmenný obchod a peňažné hospodárstvo • Talianske mestá • Cisárska ríša • Odpor a pád Milána • Slávnosť pasovania za rytierov v Mohuči • Tretia križiacka výprava • Fridrich II. • Guelfovia a ghibellinovia • Inocent III. • Magna charta • Vládcovia Sicílie • Úpadok Štaufovcov • Džingischán a vpády Mongolov • Bezládie a pästné právo • Povešť o hore Kyffhäuser • Rudolf Habsburský • Porážka Otakara • Počiatky moci Habsburgovcov

<i>O mestách a ich občanoch</i>	182
Trhy a mestá • Obchodníci a rytieri • Cechy • Stavba katedrál • Žobraví mnísi a kajúčni kazatelia • Prenasledovanie Židov a kacírov • Pápeži v babylonskom zajatí • Storočná vojna s Anglickom • Jana z Arku • Život na dvore • Univerzity Karola IV. a Rudolfa Zakladateľa	
<i>Nový vek</i>	190
Občania Florencie • Humanizmus • Znovuzrodenie antiky • Rozkvet umení • Leonardo da Vinci • Mediciovci • Renesanční pápeži • Nové myšlienky v Nemecku • Umenie kníhtlače • Pušný prach • Pád Karola Smelého • Posledný rytier Maximilián • Landsknechti • Vojny v Itálii • Maximilián a Dürer	
<i>Nový svet</i>	198
Kompas • Španielsko a dobytie Granady • Kolumbus a Izabela • Objavenie Ameriky • Novovek • Kolumbov osud • Conquistadori • Hernando Cortéz • Mexiko • Montezumova smrť • Portugalci v Indii	
<i>Nová viera</i>	207
Stavba Chrámu sv. Petra • Lutherove tézy • Hus, Lutherov predchodca • Spálenie buly • Karol V. a jeho ríša • Plienie v Ríme • Ríšsky snem vo Wormse • Luther na Wartburgu • Preklad Biblie • Zwingli • Kalvín • Henrich VIII. • Úspechy Turkov • Rozdelenie ríše	
<i>Bojujúca cirkev</i>	214
Ignác z Loyoly • Tridentský koncil • Protireformácia • Bartolomejská noc • Filip II. • Bitka pri Lepante • Osamostatnenie Holandska • Alžbeta Anglická • Mária Stuartová • Porážka Armady • Anglické obchodné osady v Amerike • Indické obchodné spoločnosti • Počiatky anglického impéria	
<i>Hrôzostrašné časy</i>	220
Pražská defenestrácia • Tridsaťročná vojna • Gustáv Adolf • Valdštejn • Vestfálsky mier • Spustošené Nemecko • Prenasledovanie bosoriek • Vznik vedeckého obrazu sveta • Prírodovedné zákony • Galilei a jeho proces	

<i>Jeden nešťastný a jeden šťastný kráľ</i>	227
Karol I. Stuart • Cromwell a puritáni • Vzostup Anglicka • Rok „slávnej revolúcie“ • Bohatstvo Francúzska • Politika kardinála Richelieua • Mazarin • Ludovít XIV. • Kráľovo ráno • Versailles • Zdroje kráľovskej pokladnice • Bieda sedliakov • Lúpežné vojny	
<i>Čo sa medzitým stalo vo východnej Európe</i>	234
Turecké výboje • Povstania v Uhorsku • Obliehanie Viedne • Ján Sobieski a oslobodenie Viedne • Princ Eugen • Ivan Hrozný • Peter Veľký • Založenie Petrohradu • Karol XII., švédsky kráľ • Jazda na Stralsund • Rozšírenie ruskej moci	
<i>Skutočne nová doba</i>	241
Osvietenstvo • Tolerancia, rozum, ľudskosť • Kritika osvietenstva • Vzostup Pruska • Fridrich Veľký • Mária Terézia • Pruská armáda • Veľká koalícia • Sedemročná vojna • Jozef II. • Zrušenie nevoľníctva • Unáhlené reformy • Americká vojna za nezávislosť • Benjamin Franklin • Ľudské práva a černoškí otroci	
<i>Násilný prevrat</i>	248
Katarína Veľká • Ludovít XV. a Ludovít XVI. • Na dvore • Zemepanské sudy • Rokoko • Mária Antoinetta • Zvolanie generálnych stavov • Útok na Bastilu • Vláda ľudu • Národné zhromaždenie • Jakobíni • Gilotína a Revolučný tribunál • Danton • Robespierre • Hrôzovláda • Odsúdenie kráľa • Víťazstvo nad cudzinou • Rozum • Direktórium • Susedné republiky	
<i>Posledný dobyvateľ</i>	256
Napoleon na Korzike • Do Paríža • Obliehanie Toulonu • Dobytie Talianska • Egyptská výprava • Štátny prevrat • Konzulát a Napoleonov zákonník • Cisár Francúzov • Víťazstvo pri Slavkove • Zánik Svätej rímskej ríše národa nemeckého • František I. • Kontinentálna blokáda • Víťazstvo nad Ruskom • Španielsko a gerilová vojna • Aspern a Wagram • Odpor Nemecka • Veľká armáda • Ústup z Ruska • Bitka pri Lipsku • Viedenský kongres • Napoleonov návrat z Elby • Waterloo • Sv. Helena	

<i>Človek a stroj</i>	270
Biedermeier • Parný stroj, parná loď, lokomotíva, telegraf, pradiarsky stroj a mechanický tkáčsky stav • Uhlie a železo • Rozbíjači strojov • Myšlienky socializmu • Marx a jeho učenie o triednom boji • Liberalizmus • Revolúcie v rokoch 1830 a 1848	
<i>Za oceánmi</i>	278
Čína do 18. storočia • Ópiová vojna • Tchajpchinské povstanie • Úpadok Číny • Japonsko okolo roku 1850 • Revolúcia v prospech cisára • Modernizácia Japonska s cudzou pomocou • Amerika po roku 1776 • Otrokárske štáty • Sever • Abraham Lincoln • Občianska vojna	
<i>Dve nové ríše v Európe</i>	285
Európa po roku 1848 • Cisár František Jozef a Rakúsko • Nemecký spolok • Francúzsko za Napoleona III. • Rusko • Úpadok Španielska • Oslobodenie balkánskych národov • Boj o Konštantínopol • Sardínske kráľovstvo • Cavour • Garibaldi • Bismarck • Protiústavná reforma vojska • Bitka pri Hradci Králové • Sedan • Vznik cisárstva v Nemecku • Parížska komúna • Bismarckova sociálna reforma • Odvolanie	
<i>Boj o rozdelenie sveta</i>	293
Priemysel • Trhy a surovinové zdroje • Británia a Francúzsko • Rusko-japonská vojna • Taliansko a Nemecko • Preteky v zbrojení • Rakúsko a krajiny na východe • Prvá svetová vojna • Nové zbrane • Revolúcia v Rusku • Vstup Ameriky do vojny • Mierový diktát • Pokrok vo vede • Koniec	
<i>Kúsok dejín, ktoré som sám zažil – krátke obzretie</i>	303
Nárast obyvateľstva na zemeguli • Porážka ústredných mocností v 1. svetovej vojne • Rozoštvávanie davu • Ústup tolerance z politického života v Nemecku, Taliansku, Japonsku a v Sovietskom zväze • Hospodárska kríza a začiatok 2. svetovej vojny • Propaganda a skutočnosť • Vyvražďovanie Židov • Atómová bomba • Veda v službách človeka • Pád komunistického systému • Medzinárodná pomoc ako zdroj nádeje	
<i>Život a dielo Ernsta H. Gombricha</i>	317

Predslov k vydaniu v roku 2004

Môj starý otec, Ernst Gombrich, zvyčajne pre deti nepísal. Dokonca ani neštudoval dejiny, ale históriu umenia. O to viac ho preto tešilo a zároveň prekvapovalo, že jeho prvá kniha *Stručné dejiny sveta pre mladých čitateľov* si taký dlhý čas udržuje po celom svete toľko priaznivcov.

Stručné dejiny sveta napísal ako mladý muž vo veľkej časovej tiesni. Neskôr tvrdil, že oboje zrejme prispelo k ich trvalému úspechu. Neveľká kniha by však nikdy neuzrela svetlo sveta, keby sa vo Viedni v roku 1935 nenakopilo niekoľko náhod.

Takto teda táto knižka vznikla...

Po promócií na viedenskej univerzite zostal môj starý otec bez práce a ani nemal veľké vyhliadky, že si v tých hospodársky ťažkých časoch nejaké miesto nájde. Vtedy ho oslovil jeden priateľsky naklonený mladý lektor a opýtal sa ho, či by nemal chuť prezrieť si akúsi anglickú knihu o histórii pre deti a prípadne ju preložiť do nemčiny. Odporúčal im ju jeden spoločný priateľ, ktorý v Londýne študoval medicínu. Knižka sa mala objaviť v novej edícii „Veda pre deti“.

Môjho starého otca však dielo veľmi neoslovilo. Vydavateľovi Walterovi Neurathovi, ktorý neskôr vo Veľkej Británii založil vydavateľstvo Thames & Hudson, povedal, že sa ho neoplatí preložiť. „Myslím, že by som to sám napísal lepšie,“ vyhlásil pred Neurathom. Ten ho hneď vyzval, aby mu poslal na ukážku jednu kapitolu.

Keď starý otec dokončoval svoju doktorskú prácu, písal si s malou dcérou svojich priateľov, ktorá chcela vedieť, čo to vlastne skúma. Starého otca tešilo, keď jej zrozumiteľným spôsobom mohol vysvetľovať tému svojej doktorskej práce. Neskôr mi prezradil, že ho písanie vedeckým štýlom, ktorému sa počas štúdia tak intenzívne

venoval, začalo trochu unavovať. Pevne bol presvedčený o tom, že väčšinu problémov možno inteligentnému dieťaťu vysvetliť jednoduchými slovami, bez použitia málo zrozumiteľných odborných výrazov. Tak teda napísal pútavú kapitolu o období rytierov a poslal ju Neurathovi. Ten bol nanajvýš spokojný, ale dodal, že „celý rukopis by potreboval o šesť týždňov, aby knihu stihli načas vydať“.

Starý otec si vôbec nebol istý, či to stihne, ale výzva ho veľmi motivovala a sľúbil, že sa o to pokúsi. Rýchlo skoncipoval členenie knihy a rozhodol, ktorým udalosťiam zo svetových dejín sa bude venovať. Jednoducho sa sám seba v duchu opýtal, čo z minulosti najviac ovplyvnilo život väčšiny ľudí a čo si súčasníci z histórie najčastejšie pripomínajú. Potom sa pustil do práce a každý deň napísal jednu kapitolu. Predpoludním prečítal všetko, čo v rodičovskom dome našiel k danej téme dňa. Nápomocná mu bola jedna veľká encyklopédia. Poobede išiel do knižnice a čítal tam dokumenty z opisovaného obdobia, aby jeho výklad bol čo najhodnovernejší. Večery boli vyhradené písaniu. Len nedele vyzerali inak – ale skôr, ako ich vykreslím, musím predstaviť svoju starú mamu.

Ilse Hellerová, ako sa vtedy volala, pricestovala päť rokov pred týmito udalosťami z Čiech do Viedne, aby tu pokračovala v štúdiu hry na klavíri. Leonie Gombrichová – po ktorej sa volám zase ja – ju čoskoro prijala za svoju žiačku. Tak Ilse Hellerová spoznala svoju budúcu svokru skôr, ako sa stretla s vlastným manželom. Áno, bola to práve Leonie, ktorá oboch zoznámila a nabádala starého otca, aby novej žiačke poukazoval viedenské múzeá a pamätihodnosti. V roku 1935 ich víkendové výlety patrili už dlho k obľúbeným zvyklostiam – veď nasledujúci rok sa zosobášili. Jednej nedele, keď si na prechádzke Viedenským lesom spravili krátku prestávku – „možno sme si sadli do trávy na slnečnej čistinke, alebo sme

oddychovali na spadnutom kmeni,“ spomínala si stará mama – vytiahol starý ocko z náprsnej tašky zväzok papierov a opýtal sa: „Smiem ti niečo prečítať?“

„Bolo to dobre, že mi čítal,“ prezradila mi stará mama neskôr. „Už vtedy mal ten svoj hrozný rukopis.“

To „niečo“ boli samozrejme *Stručné dejiny sveta*. A staršej mame sa určite zapáčili, pretože hodiny predčítavania pokračovali aj v nasledujúcich týždňoch, až kým kniha nebola hotová. Starý otec odovzdal rukopis Walterovi Neurathovi presne v termíne. Keď si niekedy prečítate text nahlas, uvidíte, ako úžasne predčítavanie dotváralo ducha knihy. A na základe venovania môžete vyuštíť, ako si môj starý otec tie chvíle cenil. Tvorbu ilustrácií zverili bývalému učiteľovi jazdy na koňoch. Kresby vyhotovil za honorár päť šilingov za kus. Starý otec zakaždým s pôžitkom poukazoval na to, že kone sú na obrázkoch oveľa vydaterejšie ako ľudia.

Keď kniha v roku 1936 vyšla, verejnosť ju prijala veľmi pozitívne a recenzenti písali, že starý otec musí byť veľmi skúseným učiteľom. Zakrátko ju preložili do piatich jazykov, avšak to už boli starí rodičia presťahovaní v Anglicku, kde aj navždy zostali. Nacionálni socialisti knihu čoskoro zakázali, pravdepodobne nie z antisemitických dôvodov, ale preto, lebo jej odkaz pokladali za príliš pacifistický.

Týmto sa však *Stručné dejiny sveta* nekončia. Niekoľko rokov po ukončení vojny sa starému otcovi podarilo opäť získať svoje autorské práva. Svet, v ktorom svoju útlú knižku kedysi napísal, sa mu však teraz zdal byť veľmi vzdialený. Niekoľko rokov sa nič nedialo, až potom, po viac ako troch desaťročiach, dostal ponuku z vydavateľstva DuMont. Takto v roku 1985 vyšlo druhé nemecké vydanie aj s novou záverečnou kapitolou. Starý otec sa opäť tešil z úspechu knihy a z početných prekladov. Iniciatívne prispôboval rozličné vydania pre čitateľov rôznych jazykov a zakaždým pozorne načúval poznámkam

prekladateľov. Proti jednému prekladu však vzniesol námietku. Okrem *Stručných dejín sveta* starý otec napísal všetky knihy v angličtine. Trval na tom, že ak by mala vyjsť anglická verzia, preklad vyhotoví sám. Celých desať rokov s anglickým prekladom váhal, hoci ho naň vydavateľia viackrát vyzývali. Jeho váhanie nepramenilo len z nedostatku času. Zdalo sa mu, že anglické dejiny sa vždy sústreďovali len na anglických kráľov a kráľovné. Dokážu anglické deti vôbec pochopiť historické dianie z európskej perspektívy?

Až udalosti deväťdesiatych rokov 20. storočia a vzrastajúci význam Európskej únie ho presvedčili, že by ich to predsa len mohlo zaujímať.

A tak sa v závere svojho dlhého a bohatého života podujal na zostavenie anglickej verzie svojej prvotiny.

Krátko po začatí práce na preklade sa mi s ľahkým prekvapením zdôveril: „Tak som sa znovu začítal do *Stručných dejín* a zistil som, že na tej knihe naozaj niečo je. Vieš, zdá sa mi, že je dobrá!“ Samozrejme, že urobil isté korektúry a pridal nové poznatky o prehistorických ľuďoch. Poprosil aj svojho syna, môjho otca, ktorý je špecialistom na raný buddhizmus, aby vylepšil 10. kapitolu.

Keď v roku 2001 vo veku 92 rokov zomrel, stále bol ešte zaneprázdnený anglickým prekladom. A tak nech mu teraz patria posledné slová: „Chcel by som zdôrazniť,“ napísal pred niekoľkými rokmi v predslove k tureckému vydaniu, „že túto knihu nechápem, a ani som ju nikdy nechápal, ako náhradu za učebnice dejepisu, ktoré sa používajú v školách na celkom iný účel. Prajem si, aby sa moji čitatelia uvoľnili a sledovali dejiny bez toho, aby si robili poznámky, či pamätali mená a dátumy. Zato im sľubujem, že ich z nich nikdy nebudem skúšať.“

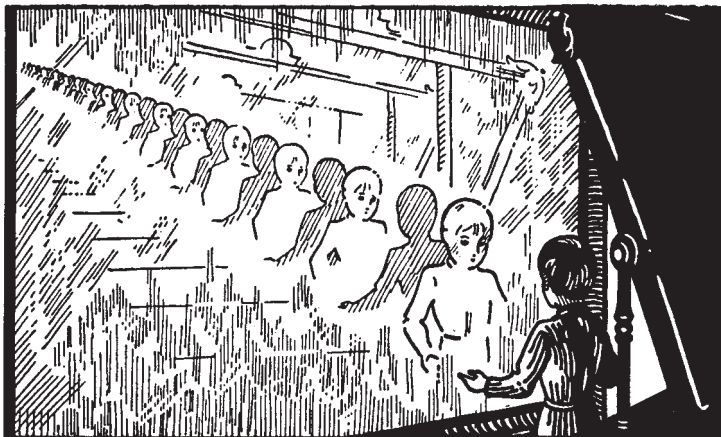
Júl 2004, Leonie Gombrichová

Kedysi raz bol

Takmer všetky príbehy sa začínajú slovami „kedysi raz bol“. Náš príbeh by chcel porozprávať o tom, čo bolo kedysi. Kedysi si bol malý a ani si nedosiahol na ruku svojej matky. Pamätáš sa ešte na to? Keby si chcel, mohol by si porozprávať príbeh, ktorý by sa začínal asi takto: Kedysi bol raz malý chlapec – alebo malé dievča – a to som bol ja. A ešte predtým si bol aj batola. Nemôžeš sa síce na to pamätať, ale vieš, že to tak muselo byť. Aj tvoj otec a tvoja mama boli kedysi malí. Aj starý otec a stará mama. A to je už poriadne dávno. Ale aj tak to vieš. Veď teraz hovoríme: Oni sú už starí. A aj oni raz mali starých otcov a staré mamy, ktorí by mohli povedať: kedysi raz bol. A tak to ide dozadu ďalej a ďalej. Pred každým „kedysi raz bol“ stojí niekto ďalší. Stál si už niekedy medzi dvoma zrkadlami? Niekedy to musíš vyskúšať! Uvidíš samé zrkadlá a zrkadlá, stále menšie a menšie, nezreteľnejšie, ale stále, stále a stále a žiadne z nich nie je posledné. A aj keď už nedokážeš ďalšie rozoznať, vieš, že pokračujú stále dozadu.

Práve tak je to aj s tým „kedysi raz bol“. Nie sme schopní predstaviť si, že sa to raz skončí. Starý otec praotca, prapraotca, praprapraotca – až sa z toho točí hlava. Povedz si to však pomaly ešte raz a časom si to už budeš vedieť predstaviť. A potom ešte raz. Rýchlo sa tak dostaneme do starých a potom až prastarých časov. Stále ďalej dozadu ako pri zrkadlách. Lenže na začiatok nedospejeme nikdy. Za každým začiatkom narazíme na ďalšie „kedysi raz bol“.

Je to ako jama, ktorá nemá žiadne dno! Dostávaš závrat, keď hľadáš do tej hĺbky? Aj ja. Hoďme preto do šachty horiaci papier. Pomaly padá nadol, stále hlbšie a hlbšie. A počas pádu osvetľuje steny šachty. Vidíš ho tam ešte dole? Klesá stále nižšie – a teraz je už tak da-

Keď sa postavíš medzi dve zrkadlá a chceš si spočítať, koľkokrát sa vidíš, nikdy by si sa nedopočítal.

leko, že vyzerá ako malá hviezdička v tmavej hĺbke – stále menšia a menšia, až sa celkom stratí.

So spomienkou je to už tak. S ňou si svietime do minulosti. Najskôr do našej osobnej, potom sa na minulosť pýtame starých ľudí, neskôr pátrame po listoch ľudí, ktorí už dávno zomreli. Tak si svietime stále viac dozadu. Existujú budovy, v ktorých sa uchovávajú staré listy a listiny, nazývajú sa archívy. Nájdeš v nich listy, ktoré ľudia napísali pred celými storočiami. V jednom takom archíve som mal kedysi v rukách list a na ňom stálo len niekoľko slov: „Drahá mama! Včera sme na jedlo dostali znamenité hľuzovky. Tvoj Viliam.“ Napísal ich jeden malý taliansky princ pred štyristo rokmi. Hľuzovky sú vzácne jedlo.

To sme však videli len okamih. A naše svetlo padá stále rýchlejšie a rýchlejšie. 1 000 rokov, 2 000 rokov, 5 000 rokov, 10 000 rokov. Aj vtedy boli deti, ktoré rady jedli dobré jedlá, ale nemohli ešte písať žiadne listy. 20 000, 50 000 – aj vtedy ľudia hovorili „kedysi bol raz“. A svetlo našej spomienky je už celkom maličké. Potom zhasne. My však vieme, že minulosť siaha ešte hlbšie. Do dávneho praveku,

keď neexistovali ľudia. Keď vrchy nevyzerali tak ako dnes. Niektoré boli vyššie. Dážď ich za tú dlhú dobu vyhladil, až sa z nich stali ploché kopce. Ďalšie tu ešte vôbec neboli. Postupne, počas miliónov rokov, sa vynorili z morí.

Lenže ešte pred tými kopcami tu boli zvieratá, ale celkom iné ako dnes. Boli obrovské a vyzerali ako draky. Odkiaľ to vieme? Hlboko pod zemou sa niekedy nájdu ich kosti. V Prírodovednom múzeu vo Viedni môžeš vidieť, napríklad, *Diplodoca*. Pozoruhodné meno – *Diplodocus*. A ešte pozoruhodnejšie zviera. Nezместilo by sa do jednej, ba ani do dvoch izieb. Bolo vysoké ako veľké stromy a chvost malo dlhý skoro ako polovica futbalového štadióna. Keď taký veľjašter – a *Diplodocus* patril medzi mnohé vtedajšie veľjaštery – v praveku kráčal pralesom, musel narobiť poriadny hluk.

No ani toto nebol začiatok. Stále sa môžeme vracat do minulosti mnoho tisíc miliónov rokov. Lahko sa to povie, ale skús si to predstaviť. Vieš, aká dlhá je jedna sekunda? Taká dlhá, ako keď povieš dvadsaťjeden. A ako dlho trvá tisíc miliónov sekúnd? 32 rokov! Tak si len pomysli, ako dlho trvá tisíc miliónov rokov! Vtedy ešte nežili ani veľjaštery, len slimáky a mušle. A ešte predtým neexistovali ani rastliny. Celá Zem bola „pustá a prázdna“. Nebolo na nej nič. Žiadne stromy, žiadne kroviny, žiadna tráva, žiad-

Veľjašter Diplodocus žil na zemi dávno predtým, než vznikol človek či naše kopce. Bol to nesmierne silný, ale neškodný bylinožravec.